

**Alojz Štoković, *Crnogorsko nasljeđe u Istri (Peroj – nove spoznaje oko doseljavanja i udomljavanja Crnogoraca 1657. – 1816.)*, Osijek: HCDP
»Croatica – Montenegrina RH«, 2012., 312 str.**

Bitna odrednica Istarskog poluotoka u svijesti današnjih stanovnika njena je multikulturalna i tolerantna prošlost, svojevrsni regionalni »melting pot« različitih naroda, jezika i kultura. U takvom se shvaćanju prošlosti, ali i sadašnjosti Istre, često zaboravlja da je stoljećima postojala crta razdvajanja između Habsburgovaca u središnjoj Istri i Mlečana na njenoj južnoj i zapadnoj obali. Međutim, unatoč političkoj podjeli te tenzijama i sukobima koje je ona izazivala, a koji su bili tipični za pogranična područja diljem Europe, Istra ipak obiluje primjerima uspješnih fuzija različitih kultura koji su obilježili nemirna stoljeća njezine prošlosti. Među šarolikim fondom prezimena čija se podrijetla mogu tražiti diljem Srednje i Jugoistočne Europe, od Njemačke do Turske, jedna se zajednica ističe posebnošću koja je dovoljno istaknuta da je zaslužila biti predmetom znanstvenog i historiografskog interesa. To je selo Peroj u južnoj Istri u kojem se crnogorska zajednica, naseljena sredinom sedamnaestog stoljeća, održala do današnjih dana, sačuvavši svoje bitne jezične, kulturne i vjerske odrednice, odnosno, svoj specifični identitet u okruženju koje je bilo više nego poticajno za asimilaciju i akulturaciju.

Alojz Štoković pokušao je u jedanaest glava ove knjige rasvijetliti okolnosti dolaska i »preživljavanja« petnaest crnogorskih obitelji u Peroju i, bilo znanstvenoj, bilo široj čitateljskoj publici, približiti svijet te male zajednice koja je istovremeno bila otok u moru hrvatsko-talijanskog življa, a ujedno i njegov integralni dio. Nakon uvodne »Prolegomene o crnogorskom nasljeđu u Istri« prof. dr. sc. Milorada Nikčevića (str. 9 – 18), ujedno i nositelja projekta u okviru kojega je ova knjiga i nastala, autor u prvoj glavi (21 – 32) ukratko izlaže historiografske i metodološke odrednice istraživanja, kao i osnovne crte povijesti naseljavanja pravoslavaca u južnu Istru. U drugoj glavi (35 – 45) raspravlja o izvorima za povijest i okolnosti početka naseljavanja Crnogoraca u Peroj, prvenstveno »Perojsku povelju«, odnosno »Atto di investitura« koju detaljno raščlanjuje u trećoj glavi (49 – 80). Iz nje zaključuje kako je pet od petnaest izvorno doseljenih obitelji nedvojbeno etnički crnogorsko, dok su ostali vjerojatno Crnogorci, međutim, dopušta mogućnost da je možda riječ i o katoličkim Albancima koji su, s vremenom, izgubili svoj identitet. Zanimljivo je, pritom, da je prva pravoslavna crkva u Peroju utemeljena tek 130 godina kasnije, dok su obitelji čitavo to vrijeme misu slavile u Puli. U četvrtoj glavi (83 – 119) Štoković mijenja perspektivu te s makrohistoriografskog gledišta promatra odnos Venecije prema pravoslavlju na teritoriju čitave Republike. Unatoč tome što je ona, od početne nesklonosti u petnaestom stoljeću, prilagodila svoje stavove uslijed općeg opadanja njezine moći i potrebe za unutarnjom konsolidacijom u šesnaestom stoljeću, ipak je, čini se, barem u istarskoj provinciji grčko stanovništvo podleglo asimilaciji u presnažni hrvatski element. U petoj glavi (123 – 132) saznajemo kako su Crnogorci u susjednom Vodnjanu do dolaska svojih sunarodnjaka u Peroj već bili u završnoj fazi akulturacije te stoga nisu pokazivali osobit interes za pridošlice. Šesta glava (135 – 153) pruža dijakronijski odmak od dvadeset godi-

na iz kojeg saznajemo da je, nakon isteka dvadeset godina povlaštenog poreznog statusa doseljenika, zajednica demografski napredovala i potisnula onih nekoliko starosjedilačkih obitelji koje su, uzaludno, pokušavale sudski povratiti svoju zemlju. U sedmoj glavi (157 – 180) autor analizira matične knjige pravoslavne župe svetog Spiridona u Peroju u razdoblju između 1784. i 1816. koje pokazuju kako su katoličke bogomolje u Peroju s vremenom, a vjerojatno i silom, pretvorene u pravoslavne dok je, paradoksalno, ugasnula pravoslavna župa u Puli, bez koje niti perojski Crnogorci ne bi zadržali svoju vjeru. Prisutnost katolika koji figuriraju kao krsni kumovi svjedoči o tome da se je zajednica u svom dugom postojanju u kraju integrirana u okolinu, iako nisu prihvatili katoličanstvo. Na tome se ujedno vidi i da je kumstvo služilo kao spona kojom su se nadilazile društvene prepreke i omogućavalo napredovanje u društvu. Osma glava (183 – 207) bavi se jezikom Perojaca. Saznajemo kako se u pozadini borbe za crnogorski jezik u liturgiji odigravalo puno kompleksnije nadmetanje oko jurisdikcije Katoličke crkve nad Crnogorcima, a sve preko carigradsko-filadelfijske, posredstvom Venecije. Deveta glava (211 – 230) nastavlja s jezičnim pitanjem, ali ne više s političkog, već lingvističkog gledišta. Riječ je, ponajprije, o pregledu historiografije proučavanja perojskog govora. Deseta glava (233 – 245) pruža kratak uvid u priče, pjesme i običaje iz Peroja proizašle iz znanstvenih istraživanja Maje Bošković Stulli. Posljednje dvije glave, u biti, predstavljaju odmak od historiografskog istraživanja autora i, budući da je riječ o jednostavnim i skraćenim preglednim poglavljima, djeluju donekle poput uljeza u, inače vrlo zanimljivoj znanstvenoj knjizi. Posljednja, jedanaesta glava (249 – 276), sadrži popis korištene literature, zaključak i sažetke na talijanskom i engleskom jeziku. Na kraju, kao dodatak, nalaze se slikovni prilozi (278 – 299) i indeks imena (301 – 309).

Knjiga Alojza Štokovića predstavlja značajan doprinos našem poznavanju Peroja i njegovih početaka kao svojevrzne crnogorske enklave na jugu Istre. Iz korištenih izvora vidljivo je da još uvijek postoje brojne »crne rupe« u našem poznavanju perojske povijesti, ali to je, naravno, posljedica manjkavosti i selektivnosti izvorne građe. Štoković se, unatoč fragmentiranosti izvora, uspio dotaknuti svih važnijih odrednica i pitanja koja su dosada u historiografiji bila uglavnom letimično obrađena i za poželjeti je da će autor u budućnosti nastaviti sa svojim radom i rasvijetliti sva eventualno preostala pitanja, ali i potaknuti druge znanstvenike da, na tragu njegova rada, nastave istraživati ne samo Peroj, već i druge mikrosredine istarskog svijeta u kasnom srednjem i ranom novom vijeku.

Robert Kurelić